

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 8 Ocak – 2006

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

Münif Paşa'nın Gölgede Kalmış Antropolojik Bir İlkeseri :

ÂDÂT-I ÜMEM

Yrd. Doç. Dr. Ali BUDAK (*)ⁱ

Özet

Âdât-ı Ümem, 17'şer satırlık, büyük boy 18 varaktan oluşmuş yazma bir eserdir. Münif Paşa'nın, daha önce *Ruznâme-i Cerîde-i Havadis*'te yayımladığı; çeşitli ülke halklarını, evleri, yiyecek-içecekleri ve giyim-kuşamlarıyla tanıttığı uzunca üç makalenin bir araya getirilmesinden oluşmuştur.

Âdât-ı Ümem'in kapağında *Tercüme-i Münif Paşa* yazmaktadır. Ancak yazıların hangi kaynaktan çevrildiği belirtilmemiştir. Çünkü eser tam bir tercüme değil, bir *derlemedir*. *Âdât-ı Ümem*'in Türk kültür tarihi açısından taşıdığı önem ise, kanaatimizce, antropolojik bir ilkeser olmasıdır.

Abstract

Adat-ı Ümem is a written work consist of 18 papers per 17 lines. This is the collection of three articles describing the various country people's houses, foods and wairings issued in Ceride-i havadis before by Münif Pahsa.

At the coverage of the Adat-ı Ümem, the phrase translation of Münif Pasha has been written. Nevertheless, it is not determined clearly by which sources these writings has been translated. However, this work is not a complete translation but anthology. The significance which Adat-ı Ümem has carried is its being the first anthropologic work in our mind.

Bir Bilim Önderi Olarak Münif Paşa:

Münif Paşa, XIX. Yüzyılın ikinci yarısında öne çıkmış birkaç aydından biridir. Batıya açılan iletişim kanallarının hemen hepsinde varlık göstermiş, yalnızca kendi döneminin değil, sonrasının düşünce hayatını da derinden etkilemiştir. Ne var ki “yenileşme” denilince uzunca

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 8 Ocak – 2006

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

bir süre, sadece Mustafa Reşid Paşa, Şinasi ve Namık Kemal eksenli bir hareket anlaşılacağı için, devrin bir çok isimiyle birlikte Münif Paşa adı da gölgede kalmıştır.

Aslında Münif Paşa da gazetecidir. Üstelik onun idaresinde çıkan *Ruznâme-i Cerîde-i Havâdis*, günlük yayımlanan ilk gazetemizdir. Münif Paşa, ekonomi ağırlıklı haberleri, eğlendirirken bilgilendirmeyi amaçlayan *nev'iyeleri* ve ilginç yazı dizileriyle *Ruznâme*'yi popüler bir gazete yapmıştır. Münif Paşa'nın, *Tercümân-ı Ahvâl*'in hitap ettiği kesimin dışında bir okuyucu kitlesini hedef alan gazeteciliğini, bilinçli bir halka yönelik olarak değerlendirmek mümkündür. Esasen Münif Paşa'nın en ayırdedici özelliğinin bu “sosyal tarafı” olduğu söylenebilir. Osmanlı Devleti'nin ilk sivil bilim kurumu olan *Cemiyet-i İlmiyye-i Osmâniyye*'yi o örgütlemiş ve yıllarca yönetmiştir. Halka açık dersleri, kütüphanesi ve kıraathanesiyle gerçek bir bilim ve eğitim merkezi olan *Cemiyet-i İlmiyye-i Osmâniyye*'nin en önemli faaliyeti ise *Mecmua-i Fünûn*'u yayımlaması olmuştur. Aynı zamanda ilk bilim dergimiz olan sözkonusu *Mecmua-i Fünûn*'u yıllarca çıkaran ve yöneten de yine Münif Paşa'dır. Pozitif bilimleri İmparatorluk sınırlarına taşıyan ve yayan *Mecmua-i Fünûn*, *dönemin en faydalı teşebbüsü*ⁱⁱ olarak kültür tarihimizdeki yerini almıştır. *Mecmua-i Fünûn*'un bir numaralı yazarı da Münif Paşa'nın ta kendisidir. Mukaddimesinden başlayarak kapanıncaya kadar geçen süre içinde mecmuaya en çok yazıyı o vermiştir.

Mecmua-i Fünûn o günün ortamında tam bir *mektep* vazifesi görmüş, XIX. yüzyıl Türkiye'sinde, *Grande Encyclopédie*'nin XVIII. yüzyıl Fransası'nda oynadığı role benzer bir rol oynamıştırⁱⁱⁱ. Mecmua penceresinden, sadece, giderek yaygınlaşıp 1875 yılında neredeyse yüz yıl sonra bile aşamayacak bir yayın zenginliğine ulaşmış^{iv} olan fen bilimleri ve hikmet (felsefe), ilm-i servet (ekonomi), tarih, coğrafya, jeoloji, pedagojiye dair bir takım bilgiler girmemiştir. Bütün bunların bir sonucu olan *muâsır müsbet görüş* ve ayrıca bilim ve felsefe dili, ülkenin kültür ortamına taşınmıştır^v. *Aydınlanmanın* egemen fikirleri ışığında batı ilerlemesinin ana unsurları belirlenip tanıtılmağa çalışılmıştır^{vi}.

Bir organizasyon modeli olarak *Cemiyet-i İlmiyye-i Osmâniyye*, benzeri kurumların ortaya çıkmasına zemin hazırlamış, *Mecmua-i Fünûn* bir çok yayına ve dergiye ilham vermiştir. Daha da önemlisi *Mecmua-i Fünûn*, Osmanlı İmparatorluğunda pozitif düşüncenin ilk laboratuvarlarından biri olmuştur^{vii}. Bir darülfünûn kurulması fikri bile *Cemiyetin* ve *Mecmua-i Fünûn*'un yarattığı bu ortamda doğmuştur^{viii}.

Öncü Bir Mütercim Ve Eğitimci :

Cemiyet-i İlmiyye-i Osmâniyye'nin kurucusu *Mecmua-i Fünûn*'un yöneticisi Münif Paşa, etkin bir devlet adamı olarak da *ulûm ve fünûn*'un yayılması için çaba harcamıştır. Üç dönemde on yıla yakın Maarif Nazırlığı, yaklaşık 5 yıllık Meclis-i Maarif Reisliği yapmıştır ki, bu resmî hayatının 15 yılının eğitimin içinde geçtiği anlamına gelmektedir. Münif Paşa II. Abdülhamid döneminde girilen eğitim reformlarında birinci derecede pay sahibi olmuştur^{ix}.

Batı dillerinden yapılmış ilk edebî ve felsefî tercümemiz^x olan *Muhâverât-ı Hikemiyye*^{xi}'nin altında da Münif Paşa'nın imzası bulunmaktadır. *Muhâverât-ı Hikemiyye*, yenilik tarihimizin belki en önemli, fakat bir o kadar da talihsiz eseridir. Voltaire, Fénelon ve Fontenelle'den diyaloglar içeren kitap, gündeme getirdiği; yaratılış, varlık-yokluk, şöhret olma arzusu, kişisel ihtiras, vatan sevgisi, toplumsal ahlâk, kadın hakları ve kadın eğitimi gibi esaslı konu ve kavramlarla Türk okuyucusunun düşüncesinde hiç şüphesiz büyük bir ihtilal gerçekleştirmiştir. Bir yandan büyük tepkiler almış, bir yandan Yeni Türk Edebiyatı ve düşüncesi bu konu ve kavramların etrafında oluşmuştur. Ne var ki, bu önemli kitap, uzun bir süre gözlerden ve dikkatlerden uzağa düşmüş, Tanpınar'ın benzetmesiyle *unutulmuş bir kahramanın* kaderini yaşamıştır^{xii}.

Muhâverât-ı Hikemiyye'nin dili de devrinin en yalın ve en sâde Türkçesidir. Münif Paşa, felsefenin en temel konularını ustalıkla kolayca anlaşılabilir bir şekilde aktarmayı başarmıştır. Münif Paşa *Muhâverât-ı Hikemiyye*'den sonra tercümelerini sürdürmüş, Rûznâme'de *Les Misérables*'in bir özetini de *Mağdûrîn Hikâyesi*^{xiii} adıyla yayımlamıştır. Böylece, yenileşme devresinin ilk on yılında, yani 1859-1868 yılları arasında batı dillerinden yapılmış altı tercümenin ikisinin altında Münif Paşa'nın imzası vardır^{xiv}.

Zaten Münif Paşa'yı XIX. yüzyılın ikinci yarısının en önemli yol açıcılarından biri yapan bu çok yönlülüğü ve üretkenliğidir^{xv}.

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 8 Ocak – 2006

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

ÂDÂT-I ÜMEM

Âdât-ı Ümem^{xvi}, Münif Paşa'nın, daha önce *Ruznâme-i Cerîde-i Havadis*'te; *Mesâkinin Envâi ve Buna Müteallik Adât Beyanındadır*^{xvii} ve *Âlemde Bulunan Mîlel-i Muhtelife'nin Elbise ve Tezyinatına Müteallik Usul ve Âdetlerine Dairdir*^{xviii}, başlıklarıyla yayımladığı makalelerin bir araya getirilmesinden oluşmuş **yazma bir eserdir**. Eserde nokta, virgül kullanılmamış, sadece başlıklar parantez içinde verilmiştir.

Büyük boy, 17'şer satırlık 18 varaktan oluşan eser, üç bölümdür. Birinci bölümde toplumların yaşadıkları mekânlar, ikinci bölümde yiyecek-içecekleri, üçüncü bölümde giyim-kuşam ve tezyînatları anlatılmıştır. Eser matbu olarak basılmamıştır.

Evler - Yaşantılar

Eserde ilk bölüme bir başlık konulmamıştır. Evleri ve yaşam tarzları hakkında bilgi verilen toplumlar bazı ilkel kabilelerle Romalılar ve Asyalılardır:

“Ezmine-i sâbıkada Afrika kıt'asında akvâm-ı zenciye den bazılarınağaralarda mesken ittihaz eyledikleri misillû elyevm dahi Mısır'da Kavâs nâm mahalde bazı kabâil-i Arap kudemâ-yı Mısıryye âsâr-ı olmak üzere mumya ta'bîr olunur terbiyeli cenazelerin medfûn bulunduğu zîr-i zemînde sâkin olup mezkûr cenazeler kendilerine müteallik olmak iddiasında bulunur.^{xix} “

İncelemede, milletlerin ya da toplulukların yaşadıkları mekânlardan söz edilirken, buralardaki sosyal ve tabîi hayata ilişkin unsurlar da aktarılmaya çalışılmıştır:

“Çin veya Japonya memleketlerinde haneler gayet ince ve nâzik olarak ekseriyâ ahşap ve bir kat olmak üzere bina olunur ve Çin'de bir hane sahibi hânesinin üst katını icâr eylediği hâlde müstecirin hane sahibine ziyade kurbîyeti olacağı cihetle mugâyir-i mürüvvet addolunur. Ve bundan başka Japonya cezâresinde pek sık hareket-i arz vuku' bulduğundan ebniyeler gayet alçaktır.^{xx} “

Yiyecek - İçecekler

Kitabın İkinci bölümü; *Âlemde Bulunan Milel ve Akvâm-ı Muhtelif'e'nin Me'külâta Müteallik Adâtı Beyanındadır* başlığını taşımaktadır. Bu bölümde başlıkta da belirtildiği gibi çeşitli toplulukların yiyecek ve içeceklerle ilgili âdetleri ele alınmıştır. *Her bir tâife dest-res olabildiği akvâta tenâvül edip bazıları fakr u ihtiyaç üzere taayyün ederek...^{xxi}* yaşarken, bazı milletler ise daha rahat bir geçim içindedirler:

“Amerika-yı şimâli ahâlisinden Eskimo tatifeleri memleketlerinin kemâl-i bürûdandan nâşî Yunus balığı yağını su gibi içip telezzüz ederler ve milel-i mütevahhişeden pek çoğu çiğ balık ve sayd ettikleri hayvânâtın bağırsaklarını ekl ederler ve Rusya memleketinin cihet-i şimâlisinde...^{xxii}”

Münif Paşa, içeceklerden söz ederken Avrupa'daki şarap üretimi ile eski Yunandaki aşk ve şarap kültürünü de atlamamıştır:

“Avrupa'nın cânib-i cenûbîsinde husûle a'lâ üzümünden gayet iyi şarab i'mâl olunup çıkarılan mahallere nisbetle şampanya ve Bordo vesâir isimlerle mevsûm olarak memâlik-i sâireye dahi i'sâl olunur ve ezmine-i kadîmede Yunanlıların dahi şirab i'mâlinde maharetleri olup bu daha aşk ve şarab evsâfına dâir şuaralarının âsarıyla istidlâl olunur.^{xxiii}”

Bu cümleler Paşa'nın bildiğini ve düşündüğünü söylerken, ne kadar özgür bir kafa yapısına sahip olduğunun, zamanın ve zeminin gölgesinde kalmadığının, yeni bir örneği olarak önemlidir.

Giyim – Kuşam - Tezyînat

*Âdât-ı Ümem'*in üçüncü bölümü ise; *Âlemde Bulunan Milel-i Muhtelifenin Elbise ve Tezyînatına Müteallik Usûl ve Adâtlarına Dairdir*:

“Hafî olmadığı vechile milel-i vahşiyeye hayvan gibi taayyüş eylediklerinden ancak soğuktan tehaffuz için bazı şeyler giyininp veyahut sarınıp setr-i avrete i'tinâ etmezler. Ve Sudan'da ve Amerika'da ve Bahr-i Cenûb cezâirinde pek çok akvâm-ı vahşiyeye daima çıplak gezip yalnız bellerine bir

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 8 Ocak – 2006

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

parça bez veyahut deri saçak bağlarlar. Ev ezmine-i kadîmede Avrupa ahâlisi bedeviler gibi telebbüs edip bâhusus eyyâm-ı hârede ekser vücutları çıplak gezerlerdi.^{xxiv} “

Münif Paşa, milletlerin garip süs ve takılarıyla ilgili bilgileri aktarırken de son derece rahat bir üslup içerisinde:

“Ve Amerika’da bazı tavâif bıçak ile kulaklarını delip ve deliğe sarı telden bir halka vaz’ ederler. Ve Sudan’da Murmak ahâlisi ziynet için dişlerini törpü ile bilerler ve karıları memelerini mümkün mertebe aşağı sarkıtıp bunu levâzım-ı hüsn ü cemalden addederler.^{xxv}”

Sonuç:

Âdât-ı Ümem’in kapağında *Tercüme-i Münif Paşa* yazmaktadır. Ancak hangi yazarın hangi kitabından çevirildiği belirtilmemiştir. Çünkü eser tam bir tercüme değil, girişte de belirttiğimiz gibi bir *derlemedir*. Bunu da *Rûznâme-i Cerîde-i Havadis*’te yayımlanan yıllar önceki incelemenin başındaki sunumdan anlamaktayız. Burada önce , *Âlemde bulunan milel ü akvâm-ı muhtelifenin şâyân-ı dikkat ve mucib-i ibret nice ahvâl ve âdât-ı garîbeleri olup..*, bunların bilinmediği hatırlatılmıştır. Ama artık zaman değişmiştir, yeni ulaşım yolları ve telgraf hatları sayesinde, uzaklar yakın olmuş, dünya küçük bir memlekete dönüşmüştür:

“Vapur sefâini ve demir yolları ve telgraf hatları inşâ ve ihdâs olunalıdan beri küre-i arz bir memleket-i sağıre hükmüne girerek çok vakitler ba’diyyet-i mesâfenin ıtlâma hâil olduğu nice hafâyâ-yı umûr çehre-nümâ-yı zuhûr edip Avrupa erbâb-ı seyyâhını milel-i mütenevvianın mesâkin ve et’ime ve elbise ve diyânet ve husûsât-ı sâireye müteallik beynlerinde mer’î olan merâsim ve kavâidi mutazammın hayli kütüb-i nefise dahi tedvîn eylemiş olmalarıyla aralıkda onlardan bi’l-istihrâc hem eğlence ve hem de faideli olmak üzere bazı fikirât Ruznâmemizde derc ve tahrîr kılınacaktır.^{xxvi}”

Avrupa’da yayımlanmış kütüb-i nefislerden derlendiği yazarı tarafından açıklanan bu inceleme dizisinin hiç değiştirilmeden biraraya getirilerek kitap hâline getirilmesiyle oluşan *Adât-ı Ümem*’in üzerinde tarih de yoktur. Üzerindeki Münif Paşa imzasından kitabın, onun

paşa olduktan sonraki, yani 1880’li yılların ürünü olduğu anlaşılmaktadır. Münif Paşa, incelemesinin gazete sayfalarında kaybolmasına razı olmayıp birleştirerek kitap hâline getirmiştir.

Şu halde *Âdât-ı Ümem*, yazma bir eser olarak 1880’li yıllarda oluşturulmuşsa da içindeki yazılar 1861 yılından kalmaz. Bu da Münif Paşa’yı batıdan yapılan ilk edebî ve felsefî çeviri *Muhâverât-ı Hikemiyye*’nin yanısıra batıdan çevrilen ilk antropolojik metinlerin de sahibi yapmaktadır.

^{i(*)}(Yeditepe Üniversitesi Fen – Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi)

- ii Tanpınar, **a.g.e.** , s. 181-182.
- iii Tanpınar, **a.y.** Bernard Lewis , **Modern Türkiye’nin Doğuşu** , Ank. , TTK, 1984, s. 432.
- iv Dr. Jale Baysal , **Osmanlı Türklerinin Bastıkları Kitaplar** , İst. 1968, s. 69.
- v Tanpınar, **a.y.**
- vi Hilmi Ziya Ülken , **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi** , İst.1979, s.65.,
- vii Paul Dumont , “Tanzimat Dönemi 1839-1878”, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi II** , Yay.Yön. Robert Mantran, Çev. Server Tanilli , İst. 1995. s. 68.
- viii Niyazi Berkes , **Türkiye’de Çağdaşlaşma** , İst. , t.y. , s. 232.
- ix İlhan Kutluer, “Felsefî Düşüncede Batılılaşma”, **TDV. İsl. Ans. C:V** , İst. 1992 , s. 154.
- x İsmail Habib, **Avrupa Edebiyatı ve Biz** , 1940-41 ,C:II , s. 57, 119, 123-126 , Ahmet Hamdi Tanpınar , **XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi** , Dördüncü basım, 1st. ,1976, s.180. Bernard Lewis, **Modern Türkiye’nin Doğuşu** , 2.baskı, Ank. ,1984. Niyazi Berkes, **Türkiye’de Çağdaşlaşma** , s.263. Mustafa Nihat Özön, **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi** , Maarif Matbaası, İst. , 1941, s.390.
- xi Muhâverât-ı Hikemiyye, **Dersaadet Cerîdehâne Matbaası, 1276 / 1859.**
- xii Ahmet Hamdi Tanpınar, **XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi** , dördüncü baskı, İst. 1976, s. 180.
- xiii “**Mağdûrîn Hikâyesi**”, **Ruznâme-i Cerîde-i Havâdis, 13 Rebiyülâhır 1279 / 8 Ekim 1862, nr. 480 - 15 Cemaziyülevvel 1279, nr. 503.**
- xiv Orhan Okay, “Edebiyatta Batılılaşma”, **TDV. İsl. Ans. C:V** , İst. 1992, s. 168-169.
- xv **Münif Paşa, hayatı, eserleri ve düşünceleriyle ilgili daha geniş bilgi için bkz; Dr. Ali Budak, “Batılılaşma Sürecinde Çok Yönlü Bir Osmanlı Aydını: Münif Paşa”, İst., Kitabevi, 2004.**
- xvi **Münif Paşa, Âdât-ı Ümem, Beyazıt Devlet Kütüphanesi Ali Emîri Yazmaları, Tarih No: 404.**
- xvii Münif, “Mesakinin Envâi ve Buna Mûteallik Âdât Beyânındadır” , **Ruznâme-i Cerîde-i Havadis** , No: 60, 10 Receb, 1277 / 22 Ocak 1861, No: 62, 12 Receb, 1277 / 24 Ocak 1861, No: 64, 15 Receb 1277 / 27 Ocak 1861, No: 66, 18 Receb 1277 / 30 Ocak 1861, No: 67, 19 Receb 1277 / 31 Ocak 1861, No: 73, 29 Receb 1277 / 10 Şubat 1861.
- xviii Münif, “Âlemde Bulunan Mîlel-i Muhtelife’nin Elbise ve Tezyinatına Mûteallik Usul ve Âdetlerine Dâirdir”, **Ruznâme-i Cerîde-i Havâdis** , No: 83, 13 Şaban 1277 / 24 Şubat 1861.
- xix **Münif Paşa, Âdât-ı Ümem, s.1.**
- xx **Âdât-ı Ümem, s. 7.**
- xxi **Âdât-ı Ümem, s. 8.**

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 8 Ocak – 2006

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

-
- xxii a.y.
xxiii Âdât-ı Ümem, s. 12.
xxiv Âdât-ı Ümem, s. 16.
xxv Âdât-ı Ümem, s. 18.
xxvi **Münif**, “ **Meskâkinin Envâi ve Buna Müteallik Adât Beyanındadır**”, Ruznâme-i Cerîde-i Havâdis, No: 60, 10 Receb 1277 / 22 Ocak 1861. sadece
-

KAYNAKÇA

- Baysal , Dr. Jale ;** Osmanlı Türklerinin Bastıkları Kitaplar, **İst. 1968.**
- Berkes, Niyazi ;** Türkiye’de Çağdaşlaşma , **İst. , t.y.**
- Budak, Ali ;** “**Batılılaşma Sürecinde Çok Yönlü Bir Osmanlı Aydını: Münif Paşa**”, İst., Kitabevi, 2004.
- Dumont, Paul ;** “**Tanzimat Dönemi 1839-1878**”, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi II, Yay.Yön. **Robert Mantran, Çev. Server Tanilli , İst. 1995. s. 68.**
İsmail Habib, **Avrupa Edebiyatı ve Biz**, 1940-41, C:II.
- Kutluer, İlhan ;** “**Felsefi Düşüncede Batılılaşma**”, TDV. İsl. Ans. C:V, **İst. 1992 , s. 154.**
- Lewis, Bernard; **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Ank., TTK, 1984.
- Münif Efendi;** **Muhâverât-ı Hikemiyye**, Dersaadet Cerîdehâne Matbaası, 1276 / 1859.
- Münif Efendi; “**Mesakinin Envâi ve Buna Müteallik Âdât Beyânındadır**” , **Ruznâme-i Cerîde-i Havadis**, No: 60, 10 Receb, 1277 / 22 Ocak 1861, No: 62, 12 Receb, 1277 / 24 Ocak 1861, No: 64, 15 Receb 1277 / 27 Ocak **1861, No: 66, 18 Receb 1277 / 30 Ocak 1861, No: 67, 19 Receb 1277 / 31 Ocak 1861, No: 73, 29 Receb 1277 / 10 Şubat 1861.**
- Münif Efendi; “**Âlemde Bulunan Milel-i Muhtelif’e’nin Elbise ve Tezyinatına Müteallik Usul ve Âdetlerine Dâirdir**”, **Ruznâme-i Cerîde-i Havâdis**, No: 83, 13 Şaban 1277 / 24 Şubat 1861.

AKADEMİK BAKIŞ

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694 – 528X Sayı: 8 Ocak – 2006

İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi – Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Celalabat – KIRGIZİSTAN

Münif Paşa; **Âdât-ı Ümem**, Beyazıt Devlet Kütüphanesi Ali Emîri Yazmaları, Tarih
No: 404.

**Okay, Orhan ; “Edebiyatta Batılılaşma”, TDV. İsl. Ans. C:V, İst. 1992, s. 168-
169.**

Özön, Mustafa Nihat ; **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Maarif Matbaası, İst. , 1941.

**Tanpınar, Ahmet Hamdi ; XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Dördüncü basım, 1st.
1976.**

Ülken, Hilmi Ziya ; Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi, İst. ,1979.